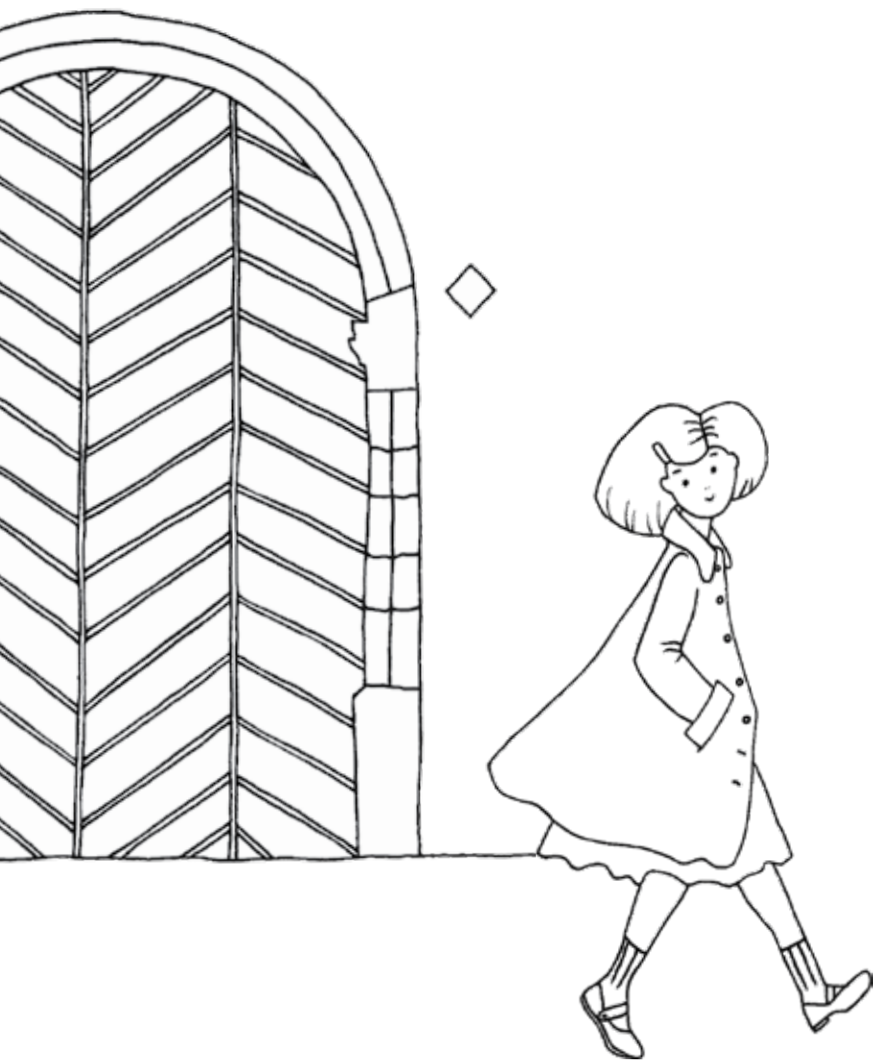

NEITSI MAARJA

Naine, ema,
kuninganna

Näituseraamat peredele

NEITSI MAARJA

Naine, ema, kuninganna

Näituseraamat peredele

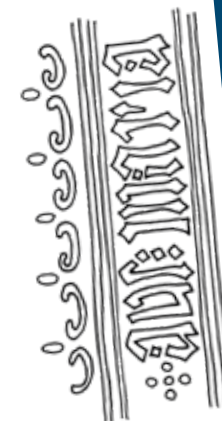
 EESTI KUNSTIMUUSEUM

NIGULISTE

Tallinn 2019

Annil on koolivaheaeg ja igav. Ta jalutab vanalinnas juba mitmendat ringi, kui järsku kiirustab üks naine temast suure hooga mööda. Anni vaatab talle järele ja näeb, kuidas naise sülest raamatute vahelt kukub maha imeliku kirjaga paber. Anni korjab paberi üles. Tähed oleks nagu tuttavad, aga sõnadest tüdruk aru ei saa, kuigi ta käib juba teises klassis. Ta tahab sedeli tagasi anda, aga naine on juba kaugel ja kõnnib kiire sammuga Raekoja platsi poole. Anni jookseb talle järele. Naisel on süles mitu suurt raamatut ja ta on nii hajevil, et pääseb Harju tänava nurgal napilt kokkupõrkest jalgratturiga. Annit hakkab väga huvitama, miks naine nii mõtetes on. Võib-olla on see seotud selle arusaamatu kirjaga paberil?

KAS TÕESTI SALAKIRI?

Niguliste kiriku juurde jõudes aeglustab naine sammu. Anni tahaks nii väga temaga rääkima minna, aga ei julge, sest naisel tundub olevat väga kiire. Õnneks märkab ta väikest tüdrukut ja küsib, kas ta on eksinud. Anni raputab pead ja vastab, et ta tuli hoopis appi. Naine teeb suured silmad, kui kuuleb, et tal kukkus just üks salajane paber maha ja ta ise ei märganudki ning et Anni pidi teda jälitama, et kiri tagasi anda.

„See on salakiri, eks?”

„Mitte päris. See on *Ave Maria*, ladinakeelne palve neitsi Maarjale. Eesti keeles kõlab see nii: „Ole tervitatud, Maarja, täis armu, Issand on sinuga. Õnnistatud oled sa naiste seas ja õnnistatud on sinu ihuvili Jeesus. Püha Maarja, Jumalaema, palu meie, patuste eest, nüüd ja meie surmatunnil.” See on väga vana ja kuulus palve.”

„Hm ... Ma pole küll seda kuulnud ... Kes on see neitsi Maarja ja miks ta on õnnistatud?”

„See on päris pikk lugu ... Kas sa tahaksid Nigulistesse sisse astuda? Minu nimi on Miriam ja ma olen selle muuseumi kuraator. Praegu koostan ma näitust neitsi Maarjast ja Niguliste muuseumis on palju kunstiteoseid, mis on just temale pühendatud. Kas tuled vaatama?”

Annile see mõte meeldib, pealegi on õues hakanud vihma tibutama.

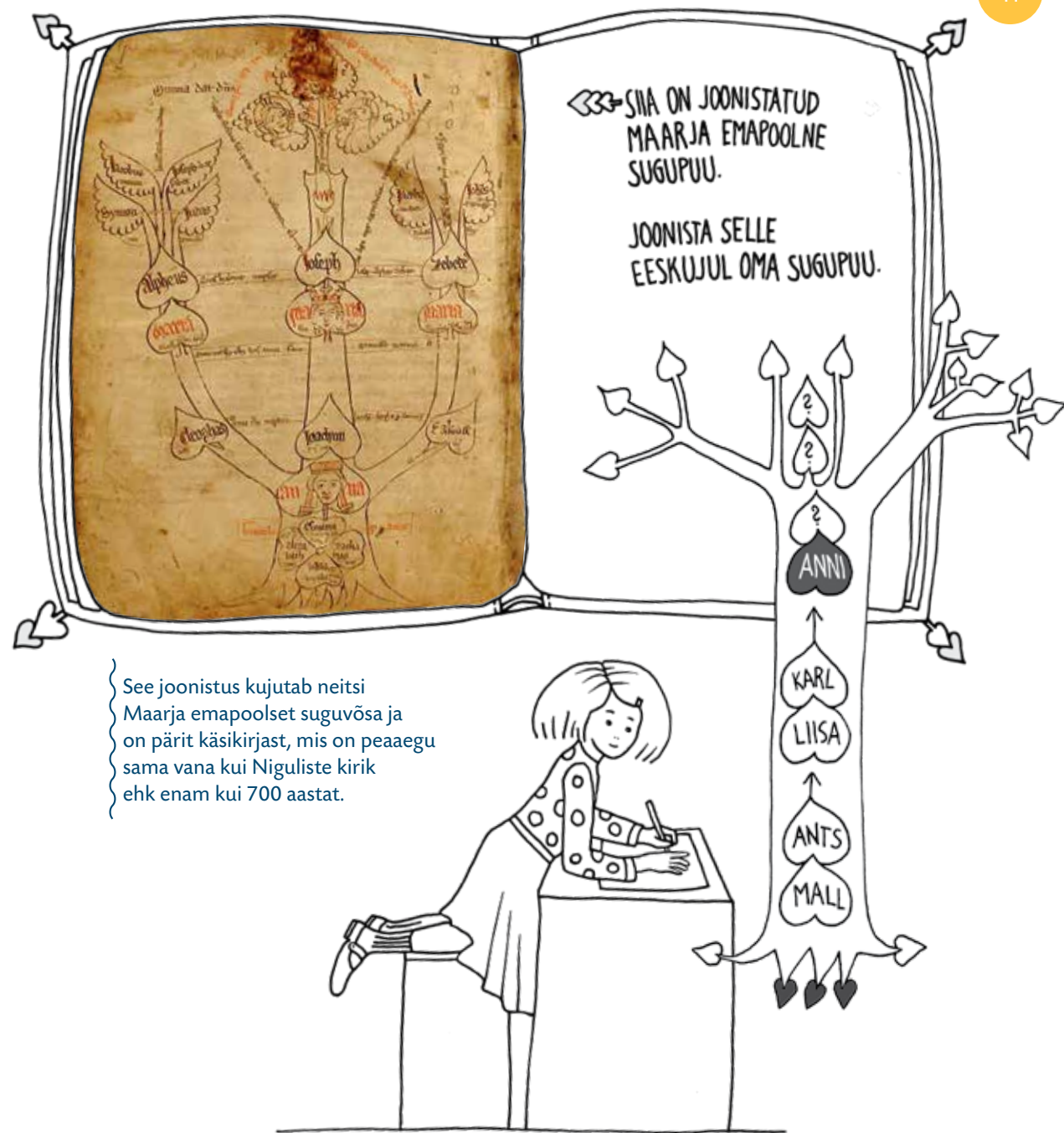
„Neitsi Maarja on Jeesus Kristuse ema ja ristiusu kõige tähtsam pühak. Temast kirjutatakse piiblis ja ajaloolased arvavad, et nii Maarja kui ka Jeesus on päriselt elanud inimesed. Aga nad elasid väga ammu, kaks tuhat aastat tagasi, nii et kindlaid andmeid meil nende kohta ei ole. Maarja elust on palju lugusid, mõned neist on pärit piiblist, mõned on hiljem välja mõeldud ja kirja pandud. Legendide järgi oli Maarja emal Annal kolm tütar ja kõigi nende nimi oli Maarja. Anna ema nimi oli aga Emerentia. Seda nime me tänapäeval ei kuule, kuid Maarja ja Anna on väga levinud ning neist nimedest on palju variante. Näiteks Maria, Mari, Miriam, Maris ... ja Anne, Anni ...“

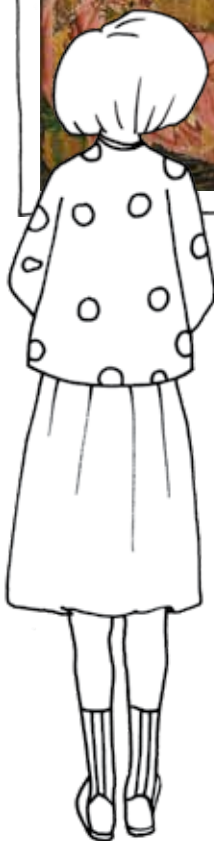
„Minu nimi on Anni!“

„No näed! Sinu nimi tuleb Anna nimest, aga minu nimi on hoopiski väga vana versioon Maarja nimest.“

Selle kauni maali neitsi Maarjast lapsega leiad Niguliste pealtari retaabli välistiivalt.

Neljal maalil on stseenid neitsi Maarja ema Anna ja vanaema Emerentia elust. Esimesel saab Emerentia nägemuse, et temast saab Kristuse esiema. Järgmisel pildil sünnib talle tütar Anna. Kolmandal kihluvad Anna ja Joakim, neist saavad hiljem Maarja vanemad. Neljandal jagavad nad vaestele almuseid.

MIRIAMI
JOONISTUS

„Lahe. Aga see pilt siin küll näitusele ei saa minna.“

„Miks sa seda arvad?“

„Siin pole ju midagi näha! Kas keegi on värv maha kraapinud?“

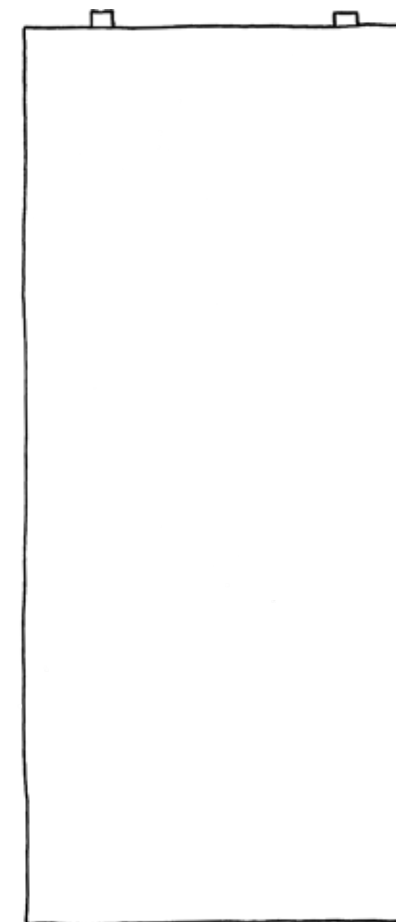
„Aja jooksul võivad kunstiteosed saada kahjustada. Kui maali hästi ei hoita, võib tööpoolest juhtuda nii, et värv koorub maha või muutub väga tumedaks. Skulptuuridel ehk kujudel on ajaga tihtipeale kadunud käed ja isegi ninad.“

„Aga miks te seda siis üle ei värvi ja ära ei paranda?“

„Sest see oleks pettus. See ei oleks õige. Teos sinu ees on peaaegu viissada aastat vana ja ega me päris täpselt ei tea, mis sellel kujutatud oli, võime ainult oletada. Näe, vaata, siin

paberil olen ma joonistanud, mis minu arvates võis olla teosele maalitud. Ma olen seda maali põhjalikult uurinud ja arvan, et sellel on kujutatud Maarja vanavanemate ja vanemate elu. Näiteks siin näed tema vanemate Anna ja Joakimi kihlumist.“

JOONISTA SIA
KIHLUMISE PILT

„Kas oskad arvata, Anni, keda need skulptuurid siin kapp-
altaris kujutavad?”

„Siin on ema ja laps. Äkki see ongi Maarja oma lapsega?”

„Maarjat lapsega võib kunstis tõesti tihti näha, aga vaata
lähemalt! See laps on ju tüdruk. Õigupoolest on Maarja
siin ise laps ja istub oma ema Anna süles. Anna teisel
põlvel võis varem olla Maarja poeg Jeesus, kuid see
skulptuur on tänapäevaks kadunud. Nagu ma enne
ütlesin, on Maarja eluloost tegelikult väga vähe
teada. Maarja lapsepõlve kohta ei teata eriti
midagi, sest piiblis kirjutatakse vaid ajast, kui
Maarja oli juba täiskasvanu.”

KAPPALTAR

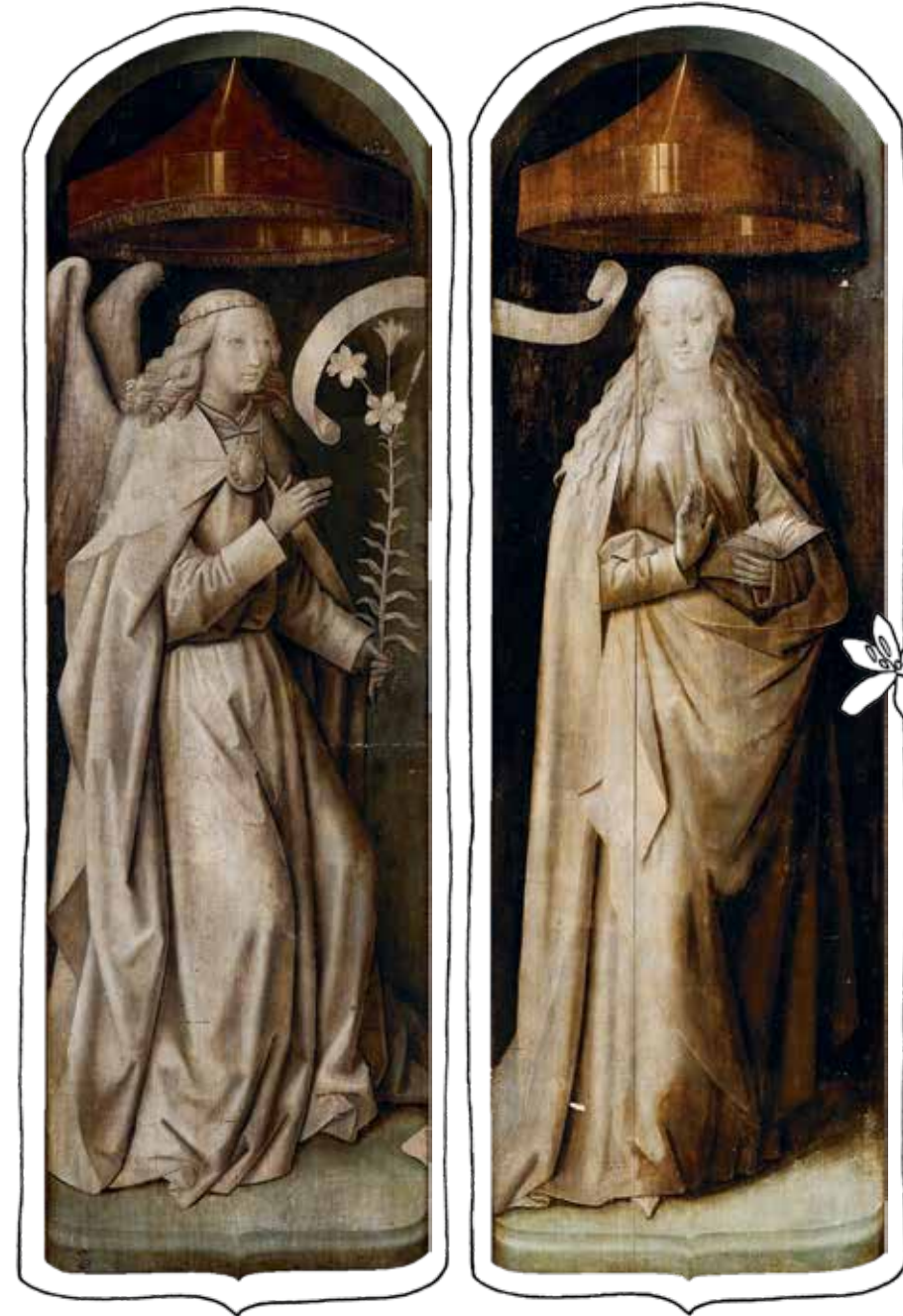

Siin on püha Anna koos väikese
Maarjaga. Kunagi ammu, kui teos
veel Hiiumaal asus, istus Anna
teisel põlvel Kristuslaps.

„Siin pildil on ingel! Ja see teine naine on kindlasti Maarja, eks?“
 „Täpselt nii. Mis sa arvad, millest nad räägivad? Ühel päeval ilmus
 Maarja ette ingel Gabriel ...“
 „Gabriel? See ingel on ju tüdruk!“
 „Inglid kannavad maalidel tihti pikki rüüsid ja lokkis juukseid.
 Pealegi pole ta inimene, vaid ingel. Igatahes, ingel Gabriel ütles,
 et Maarja saab lapse. Alguses Maarja ei uskunud seda, sest tal
 ei olnud meest – ta polnud oma tulevase mehe Joosepiga veel
 abiellunud. Aga ingel ütles talle, et see laps, kes sünnib, on
 Jumala poeg. Palve, mida sa salakirjaks pidasid, algabki
 sõnadega, mida Gabriel Maarjale lausus: „Ole
 tervitatud, Maarja, täis armu, Issand on sinuga.“
 Ja kuna Maarja oli väga usklik, ütles ta inglile:
 „Sündigu mulle sinu sõnade järgi.““
 „Kas ta päriselt ütles just nii?“
 „Keegi ei tea, sest see juhtus väga ammu. Aga
 maailmas on palju inimesi, kes usuvad, et
 täpselt nii see oli. Ja kunstis on seda hetke
 läbi aegade palju kujutatud.“
 „Ja siis sündis see laps, kelle nimi oli
 Jeesus? Kas temast ka pilti on?“
 „Muidugi, kohe vaatame!“

ALMA MARIA

Siin saab Maarja teada,
 et ta on lapseootel. Ta
 hoiab käes raamatut ja
 peaingel Gabrieli käes
 on liilia – Maarja lill.

„Siin on üks väga haruldane teos: see kujutab Maarjat lapsevoodis ja on ainus omataoline Eestis. Jeesuse sünnist alates on Maarja elust ka rohkem teada, kuna sellest on piiblis rohkem kirjutatud. Kas sa tead, mis päeval Jeesus sündis?“
 „Muidugi tean. Ta sündis jõululaupäeval kuskil tallis ja sellepärast meil ongi jõulud.“

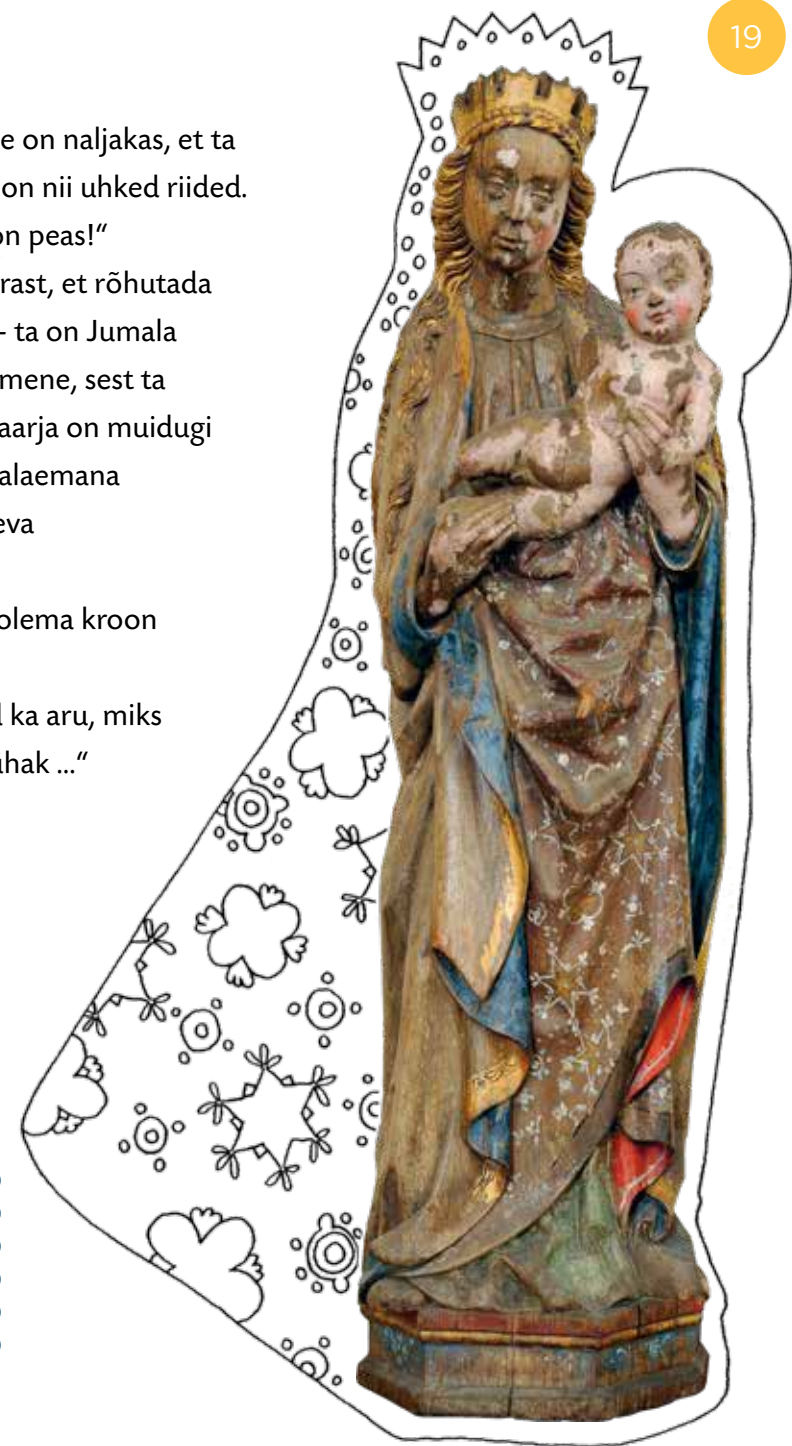
„Jah, just. Piibli järgi sündis ta tõepoolest laudas, kuna Maarja oli koos oma abikaasaga sellel ajal kodust kaugel ja nad pidid võõrastelt inimestelt öömaja paluma.“
 „Seda ma ei usu. Ma olen maal laudas käinud ja talvel seal küll ööbida ei saa.“
 „Eestis muidugi mitte, ent Maarja ja Jeesus elasid siit väga kaugel, tänapäeva Palestiina aladel. Aga sa tahtsid ju näha pilti või skulptuuri Jeesusest.“

Teosed Maarjast lapsevoodis on väga haruldased. See skulptuur asus varem Vormsi kirikus.

„Oi, kui armas laps! See on naljakas, et ta on paljas ja et Maarjal on nii uhked riided. Vaata, tal on isegi kroon peas!“
 „Laps on paljas sellepärast, et rõhutada tema inimlikku poolt – ta on Jumala poeg, aga samas ka inimene, sest ta ema on inimene. Ja Maarja on muidugi uhkelt riides, sest Jumalaemana austatakse teda kui taeva kuningannat.“
 „Ja kuningannal peab olema kroon peas.“
 „Täpselt. Nüüd sa saad ka aru, miks Maarja on nii tähtis pühak ...“
 „Kes on pühak?“

Siin on neitsi Maarja koos oma väikese pojaga. Aja jooksul on kuju saanud kahjustada, aga kunagi oli see uhkelt värviline.

„Pühakud olid eriliselt vagad ja head inimesed, kes tegid imetegusid ja keda palutakse eestkostjaks Jumala ees. Ja Maarja kui Jumalaema on pühakutest kõige tähtsam. Vaata seda maali lähemalt! Kas tead, mis lapsel käes on?”

„Siin oleks luupi vaja ... Ma arvan, et see on pärlikee!”

„Just! Kee on tehtud pärlitest ja vääriskividest ning seda kutsutakse roosikrantsiks ehk roosipärjaks, sest neitsi Maarjat võrreldi keskajal taevase roosiga. Roosikrantsi hoitakse sõrmede vahel siis, kui loetakse *Ave Maria* palvet – iga helmes tähistab eri palvesõnu, palvet lausutakse mitu korda järjest ja pärlid aitavad palvesõnade lugejal järge hoida. *Ave Maria*’ga palutakse Jumalaemalt, et ta kaitseks kõiki inimesi. Lisaks sellele, et Maarjalt eestkostet palutakse, on talle läbi aegade pühendatud palju kirikuid ja kloostreid, temast on maalitud tuhandeid pilte ning tema järgi on nime saanud väga paljud inimesed ja isegi maad, linnad ja külad. Meil Eestis on näiteks selline koht nagu Väike-Maarja. Aga Anni, kas sa tead, kus asub Maarjamaa?”

„Jälle kuskil hästi kaugel, eks? Äkki Ameerikas?”

„Üldsegi mitte, Maarjamaaks kutsutakse Eestit!”

ROOSIPÄRG
EHK
ROOSIKRANTS

Ka see Saaremaalt pärit kuju Maarjast ja väikesest Kristuslapsel on saanud kahjustada. Hästi lähedalt vaadates näed, et Maarja naeratab!

Uhketes rõivastes Maarja vaatab lahkelt poega oma süles, laps on näoga meie poole ja hoiab käes palvehelmeid ehk roosipärja.

„Maarjaga ei seostata mitte ainult kirikuid, inimesi ja maid, vaid ka lilli. Kas sa mäletad seda maali, kus ingel Gabriel ilmus Maarja ette? Nüüd me oleme sellesama maali teisel pool.“

„Keskel istub Maarja koos Jeesusega ja ta on riides nagu kuninganna. Kroon on natuke imelik, mingi ringiga ...“

„See ring on halo ehk aupaiste, mis piltidel tihti pühakute pead ümbritseb.“

„Ja need mehed ta kõrval on ka pühakud?“

„Täpselt nii. Aga vaata nüüd hoolega, kas leiad siit maalilt mõne lilleõie? Aegade jooksul hakati neitsi Maarjaga seostama mitmeid lilli. Näiteks

liilia tähendas puhtust ja süütust, iiris aga leina ja kannatusi. Roos sümboliseeris taevalikkust ja rukkilill Maarja krooni. Muidugi on lilledel läbi ajaloo olnud teisigi tähendusi, aga kirikukunstis on nad tihtipeale seotud just neitsi Maarjaga. Mitut lille sa siin maalil näed?“

„Ühe leidsin ma juba varem sellelt inglisa maalilt!“

MIRIAMIL OLI KOOSOLEK.
ANNI MEISTERDAS TEDA OODATES
PABERIST LILLESÖRMUSEID

Siin istub kroonitud Maarja kuningannana troonil. Tema kõrval seisavad pühakud: vasakul püha Jüri ja paremal püha Viktor. Teose teisel poolel näed taas Maarjat. Keera vaatamiseks kolm lehte tagasi!

„Kui Maarja poeg Jeesus suureks sai, hakkas ta mööda maad ringi käima ja inimesi õpetama. Paljudele ta jutlused meeldisid, aga palju oli ka neid, kes arvasid, et selline uus õpetus tekitab ainult pahandust. Niimoodi juhtuski, et kui Jeesus oli umbes kolmekümne kolme aastane, löid tema vaenlased ta risti. Võib-olla oled sa mõnes kirikus või muuseumis sarnast pilti näinud?”

„Kas Jeesus on see keskmine? Mida ristilöömine tähendab?”

„Jah, tema ongi see, kes on risti külge naelutatud. Ristilöömine on väga vana ja hirmus hukkamisviis. Kaks tuhat aastat tagasi oli see kahjuks üsna levinud moodus kurjategijate karistamiseks ...”

„Aga Jeesus ei tundnud väga kurb, teised kaks on palju kurvemate nägudega.”

„Piibli järgi teadis Jeesus ette, et ta hukatakse, ja ta oli kindel, et pärast ristilöömist läheb ta Jumala, oma isa juurde ... Aga sellest natuke hiljem. Sul oli õigus, teised kaks on väga kurbade nägudega. Naise pildil tunned sa kindlasti ära?”

„Jah, see on Maarja. Tead, Miriam, ma vist hakkaks ka nutma, kui seda vaatan. Ta on ju nii kurb, et ta poeg ära sureb!”

„Selliste kunstiteoste abil saavadki inimesed kurbusest paremini aru ja oskavad kaasa tunda. Vanasti, kui paljud inimesed lugeda ei osanud, said nad pilte vaadates mõtiskleda elu ja surma, hea ja halva üle.”

Kristuse surma on kunstis tihti kujutatud. Siin on ristilöödud Kristus, paremal on tema õpilane Johannes ja vasakul ema Maarja. Seda stseeni nimetatakse Kolgata grupiks.

„Siin on Jeesus juba surnud, mulle tundub, sest ta silmad on kinni. Kuidas Maarja ta risti küljest alla sai?”

„Jeesusel oli palju õpilasi ja mõned neist olid ka ristilöömise juures. Nemad aitasidki surnukeha ristilt alla võtta ja kaljukoopasse matta. Nüüd aga tuleb see osa, mis on kristlaste jaoks kõige tähtsam: nimelt usutakse, et kolmandal päeval pärast ristilöömist tõusis Jeesus surnuist üles ja läks taevasse. See skulptuur siin näitab meile leinavat Maarjat veel siis, kui Jeesus surnud oli.”

„Ja kui ta üles tõusis, hakkasidki inimesed kristlasteks?”

„Eialgu ainult tema õpilased, ajapikku aga astus järjest rohkem inimesi ristiusku. Keskajaks oli ristiusk levinud üle kogu Euroopa, ka Eestisse.”

„Ja keskajast ongi pärit need kunsti-teosed, kus Maarja on väikese lapsega ja kuninganna?”

„Just, keskaeg oli Maarja austamise kõrgaeg. Tead, siin muuseumis on üks teos, kus on seda eriti hästi näha.”

Siin on veel üks Kolgata grupp. Ümmargustel medaljonidel ja ripatsitel kujutati sageli pühapilte ja pühakuid. Medaljone kasutati nii kaitsvate esemetena kui ka abivahenditena palvetamisel.

Leinav Maarja hoiab süles oma surnud poega. Kuju on näitusel erandlik, kuna on tehtud liivakivist, kõik teised kujud on puidust. Skulptuur toodi näitusele Läti Ajaloomuuseumist.

Siin õnnistab Kristus
oma ema Maarjat –
taeva kuningannat.
Muide, see retaabel pole
kuldseks värvitud, vaid
on kaetud päris kullaga!

„See uhke teos kaunistas kunagi Niguliste kiriku peaaltarit ja valmis
ligi 540 aastat tagasi Saksamaal Lübecki-nimelises linnas kuulsa
meistri Hermen Rode töökojas. Kunstiajaloolased nimetavad sellist
altarikaunistust retaabliks või kappaltariks. Sellel on kahekordsed
suletavad ja avatavad tiivad nagu riidekapil. Ustel ehk altaritiibadel ning
korpuses ehk keskosas on kullatud ja värvitud kujud ning maalid. Neid
tiibu liigutades näeme erinevaid pühakuid ja nende lugusid. Vaata, seal
ülemises reas kõige keskel – aukohal – istub Maarja oma poja kõrval.“
„Nad on nagu kuningas ja kuninganna!“
„Sellest, mida Maarja pärast Jeesuse surma tegi, ei tea me õieti midagi.
Aga kristlased usuvad, et kui Maarja oli juba vana ja suremas, viisid

inglid ta taevasse ning seal krooniti ta taeva kunin-
gannaks. Krooniga Maarjat oled sa
juba näinud – siin ongi kujutatud
seda pidulikku hetke, mil Maarjal
on kroon peas ja ta poeg õnnistab
teda.“

„Ja nende kohal on väikesed
inglid. Mulle tundub, et Maarja
on kõigil piltidel erineva
välimusega ... See on vist
sellepärast, et kunstnikud maa-
lisid pildid palju hiljem ja keegi
ei tea, kuidas ta päriselt välja
nägi ... Aga siin on veel üks pilt,
mida me vaadanud pole!“

„Siin on Maarja väikese Jeesusega, aga kes need teised on? Kas Maarja perekond?”

„Ei, selle maali nimi on „Kristuse esitlemine templis“.

Siin on Maarja viinud vastsündinud Jeesuse templisse, üks vana mees õnnistab last ja noor naine Maarja selja taga hoiab korvi ohvrituvidega. Aga see tagumine mees on tõesti Joosep, Maarja abikaasa ...”

„Miriam! Ma leidsin salakirja! Vaata, Maarja riiete peal on sama kiri!”

„Oi, Anni, sul on tõesti erakordselt terav silm! Maarja rüüle on kuldsega kirjutatud osa *Ave Maria* palvest.”

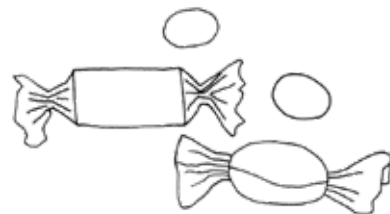
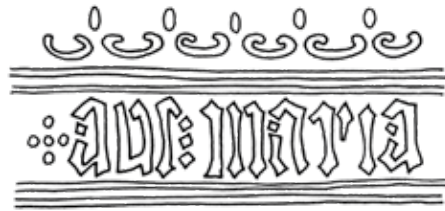
„Kas see osa, mida ütles ingel Gabriel?”

„Just! Ole tervitatud, Maarja, täis armu, Issand on sinuga.”

„Ja ta ütles Maarjale, et varsti sünnib Jeesus. Siis Maarja veel ei teadnud, mis juhtuma hakkab, aga ta sai kohe aru, et see on tähtis. Ja kõik need pildid, mis sul siin näitusel on, tehti selleks, et inimesed seda lugu ära ei unustaks.”

„Sa kõlad juba nagu kuraator! Kuna sa oled nii osav, annan ma sulle ülesande. Mine Niguliste välisukse ette ja kõnni kolmkümmend sammu otse. Siis kõnni kolmkümmend sammu vasakule ja vaata üles. Mida sa seal näed? Ja kui tagasi tuled, tahaksin ma sulle siin näitusel veel paari põnevat maakaarti näidata ... Seejärel aga otsime üles kommikoti, mis hommikul minu laual oli.”

„Sellist välitööd võin ma teha küll!”

Sellel maalil on neitsi Maarja koos väikese pojaga templis, et tavakohaselt last esitleda. Üks vanem mees õnnistab neid.

Tallinna Niguliste kiriku peaaltari retaabel
Lübecki meistri Hermen Rode töökoda. 1478–1481. Eesti Kunstimuuseum (lk 10)

Neitsi Maarja sugupuu
Käsikiri „Innocentius III. Ritus celebrandi officium missae.
Tractatus de sacramentis. Versus“. 13.–14. sajand. Tallinna Linnaarhiiv (lk 11)

Püha hõimkonna altariretaabel
Brüsseli töökoda. Umbes 1500. Eesti Kunstimuuseum (lk 12-13)

Püha Anna kappaltar
Algne asukoht: Pühalepa kirik. 15. sajandi teine pool. Eesti Kunstimuuseum (lk 14-15)

Mustpeade vennaskonna Maarja altari retaabel
Brugge Püha Lucia legendi meister. Enne 1493. Eesti Kunstimuuseum (lk 17)

Neitsi Maarja lapsevoodis
Algne asukoht: Vormsi kirik. 14. sajandi teine pool
Eestirootslaste kultuuriselts Rootsi Hariduse Selts (lk 18)

Neitsi Maarja Kristuslapsega
Algne asukoht: Lääne-Nigula kirik. Umbes 1500. Eesti Kunstimuuseum (lk 19)

Neitsi Maarja Kristuslapsega
Algne asukoht: Kaarma kirik. 13. sajand. Saaremaa Muuseum (lk 20)

Neitsi Maarja Kristuslapse ja roosikrantsiga
Umbes 1500. Tartu Kunstimuuseum (lk 21)

Mustpeade vennaskonna Maarja altari retaabel
Brugge Püha Lucia legendi meister. Enne 1493. Eesti Kunstimuuseum (lk 23)

Kolgata grupp. Kristus ristil
14. sajandi viimane veerand. Neitsi Maarja ja apostel Johannes. 1410–1430
Endine asukoht: Harju-Risti kirik. Eesti Kunstimuuseum (lk 24)

Kolgata grupp. Hõbedast medaljon
15.–16. sajand. Eesti Kunstimuuseum (lk 26)

Pietà. Leinav neitsi Maarja surnud pojaga
Endine asukoht: Riia Jaakobi kirik. Umbes 1400. Läti Ajaloomuuseum (lk 27)

Tallinna Niguliste kiriku peaaltari retaabel
Lübecki meistri Hermen Rode töökoda. 1478–1481. Eesti Kunstimuuseum (lk 28-29)

Kristuse esitlemine templis
Lichtensteini lossi meister. Umbes 1445
Algne asukoht: Sebensteini loss Wiener Neustadti lähistel. Eesti Kunstimuuseum (lk 31)

Raamat peredele kaasneb näitusega
„Neitsi Maarja. Naine, ema, kuninganna“
Niguliste muuseumis (25.10.2019–26.04.2020).

Tekst: MIA MARIA ROHUMAA
Illustraator ja kujundaja: MAE KIVILO

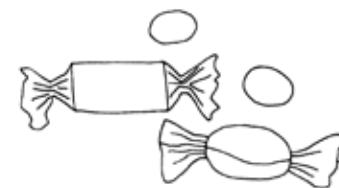
Konsultant-toimetaja: MERIKE KURISOO
Keeletoimetaja: KLAIRE KOLMANN
Fotograaf: STANISLAV STEPAŠKO

Fotod:
Tallinna Linnaarhiiv (lk 11)
Tartu Kunstimuuseum (lk 21)
Eesti Rahva Muuseum (lk 26)
Läti Ajaloomuuseum (lk 27)

Trükk: Ellington, Aktaprint

ISBN
978-9949-687-06-0

Väljaandja:
Eesti Kunstimuuseum – Niguliste muuseum, 2019

Annil
on koolivaheaeg
ja igav.
Ta jalutab
vanalinnas
juba mitmendat
ringi, kui
järsku kiirustab
üks naine
temast suure
hooga mööda.
Anni vaatab
talle järele
ja näeb, kuidas
naise sülest
raamatute
vahelt kukub
maha imeliku
kirjaga paber.

